

r

Vidět jen to nemožné

Ondřej Nezbeda

Kniha o tom, proč se k nezaměstnaným stavíme s pohrdáním a strachem

Anna Mayrová
Bídničů. Proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje
přeložila Zuzana Schwarzová
Host, Brno 2022
223 stran

Sedmdesát pět procent Čechů si myslí, že sociální dávky dostávají lidé, kteří si je nezaslouží. Devadesát tři procent je přesvědčených, že se sociální dávky zneužívají. Na webu *Seznam zprávy* nedávno vyšel článek se zavádějícím titulem „Frustrace na úřadu práce. Vypláčíme na dávkách víc, než bereme na přepážce“. Mizivé procento Čechů se přitom zajímá o to, kolik peněz vyvádějí firmy do daňových rájů nebo kolik jich zatajují v rámci „daňových optimalizací“.

Naprostá většina Čechů považuje za systémové příživníky nezaměstnané,

kteří si za svou situaci mohou sami a nespravedlivě zneužívají jejich solidarity. Málo se snažili, jsou líní a za dávky pro děti si stejně koupí cigarety a alkohol. Nejčastěji v jejich představách nezaměstnaných vystupují Romové. O tom, jak pomýlená a zkrslá je taková představa, pojednává kniha *Bídničů*, v níž německá novinářka Anna Mayrová ukazuje, jak právě takový pohled strhává nezaměstnané do ještě větší bída, izolace a bezmoci.

Anna Mayrová je redaktorkou deníku *Die Zeit* a členkou investigativního týmu CORRECTIV. Téma nezaměstnanosti není jen její profesionální specializací, určuje její identitu. Vyrůstala v sociálně slabém regionu německého Porúří, v rodině, v níž oba rodiče byli nezaměstnaní. Na sociálních dávkách byla její rodina závislá celé její dětství a dospívání, a tak se celý život musela potýkat se stigmatizací, nepochopením nebo povýšeným přístupem svého okolí — mimochodem ten ji dráždí nejvíce, protože z podstaty popírá důstojnost nezaměstnaných (nebo to, co z ní zbývá).

Hlavní tezi *Bídničů* charakterizuje podtitul knihy: *Proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje*. Anna Mayrová nechce vysvětlovat a hledat konkrétní způsoby, jak nezaměstnaným pomoci. V tomto ohledu je radikální a tvrdí, že sociální programy sice mohou být prospěšné, ale už ze své podstaty jsou paternalistické a rychle se mění v dohlížetelský byrokratický systém, který nezaměstnané zbavuje svobody, vlastní volby a mnohdy i motivace. Ve zkratce — proč plýtvat penězi na sociální pracovníky, když je nezaměstnaní mohou dostat přímo a sami se rozhodnout, jak s nimi naloží. K tomu bychom ale museli radikálně otočit náš postoj k nezaměstnaným — začít jim důvěřovat. Snažit se jejich situaci pochopit, vcítit se do ní a porozumět jí. „Samozřejmě bude vždy existovat pár líných podvodníků,“ píše Mayrová. „Ale jen v případě chudých se v legislativě řídíme těmito nemnohými.“

Její kniha je osobní apologetikou, v níž se snaží pomýlené představy o nezaměstnaných vyvrátit. Ukazuje, o jak různorodé lidi různých sociálních identit a osudů jde a jak malé šance často mají ztrátě svého

zaměstnání zabránit (nebo se i jakkoli spojit a hájit své svobody, práva a důstojnost). Všeobecný předsudek o nezaměstnaném jako o člověku, který radši bude žít za minimum peněz, jen aby nemusel pracovat, přibližuje na příkladu vlastní rodiny, neustálých a ponižujících schůzek se sociálními pracovníky, sociální izolace, ztráty budoucnosti, plánů, identity, života, který se v důsledku neustálé deprivace mění v živoření. Kdo se rozhoduje pod ekonomickým tlakem, nerozhoduje o své identitě ani své budoucnosti, píše Mayrová. Nemá vizi lepšího světa, nemá naději. Vidí jen to, co je nemožné. „Kdo nemá práci ani peníze, už najednou ani neví, jak si něco přát, jak něco chtít. Chybí mu protokol, standardy chování. A nenachází skupinu, ke které by mohl patřit.“

I proto podle ní nefungují sociální programy v nezaměstnanosti — pokud se nebudeme snažit chudobu odstranit úplně, pořád budou děti jako ona vyrůstat ve stresujícím prostředí, vyloučení (přestože třeba jako ona pocházejí z rodiny s dobrým kulturním kapitálem). Stále žijeme v iluzi stejné startovní čáry.

Anna Mayrová je v některých argumentech možná až příliš vyhraněná a probouzí ve čtenáři potřebu polemizovat. Třeba když tvrdí, že nezaměstnaní ze své podstaty osmyslňují život pracujících a ztělesňují pro ně důkaz toho, že oni ve svém životě neselhali. Proč by ale jedno mělo kauzálně vyplývat z druhého? Co když někdo naopak nenachází smysl ve své práci? A je snad schopnost empatie a porozumění pracujících vůči nezaměstnaným nutně omezená, protože v nás vzbuzují strach a potřebu popření? Jsou paušalizující výroky autorky vůči sociálním pracovníkům spravedlivé? Snad ale právě takové otázky ukazují, jak kniha Anny Mayrové přinutí člověka o nezaměstnaných skutečně začít přemýšlet a bez předsudků se vžít do jejich postavení.

Je to potřebná kniha. Za posledních deset let se objem sociálních dávek snížil na porevoluční historické minimum a jedním z hlavních témat minulé vládní koalice, k němuž se přidala i ODS, byla novela zákona nazvaná „třikrát a dost“, kterou se

sociální dávky proměnily z formy minimální solidární pomoci v nástroj, kterým stát kontroluje přítomnost a chování „problémových“ lidí ve veřejném prostoru. A s rostoucí inflací, cenami a tím i chudobou je jasné, že bude hůř a nezaměstnaných bude v následujících měsících přibývat. *Bídníci* Anny Mayrové tak vycházejí v době, kdy se téma nezaměstnaných stane ještě naléhavějším a také přitažlivějším pro populistické politiky a cynické marketéry.

Lenivé štěstí tartaru

Petr Fischer

Román plný slov, a přece všude tak horké a suché prázdno beze jména

Jiří Maršálek
Lenost
Host, Brno 2022
183 stran

Některá životní traumata jsou tak velká, že se v nich vymaže celý svět a my v něm. Něco podobného se přihodí i hlavnímu hrdinovi románu Jiřího Maršálka *Lenost*. Veškeré vztahování, na němž stála naše existence, se rozpadá a s ním dokonce intence základního sebe-vztahu, jakkoli vědomí není ještě narušeno, je to stav kdesi „na pomezí“. Platí-li

ještě základní Heideggerovo existenciální moudro, totiž že člověk je jediné jsoučno, kterému jde o toto jsoučno samo, je Maršálkova kniha krajním případem vypadnutí z této struktury. Když už se nestaráte ani o sebe, natožpak o druhé, proměňuje se svět v nicotu. Ale právě když svět nicotní, je vcelku dobrá šance, že se v této nicotě znovu najdeme, ačkoli je někdy těžké říct, co to je — najít sebe.

Příběh románu *Lenost* je vlastně klasický existenciální topos. Vykořeněný subjekt (v tomto případě otřesený smrtí blízké osoby — partnerky) se vrací na místo (motiv mořem ohraničeného helénského ostrova je důležitý a lze ho přijmout jako fantazijní obraz), jež je v jeho paměti uloženo v podobě idealistického propojení s bývalou láskou. Na místě se ale ukáže, že možná o tak velkou lásku nešlo a rajský prostor idealizovaný ve vzpomínkách se najednou stává vstupem do budoucího pekla, které je však přijímáno se stoickým klidem. Za staré hříchy se platí dnešní nespravedlností, ale ta se tak jeví jen z hlediska faktů, nikoli z hlediska osobních dějin, v nichž je trest za zločin, který hrdina v současnosti nespáchal, trestem za minulou zradu, a tedy pozdním úkonem spravedlnosti.

Proto také Maršálkův hrdina tak snadno přijímá své odsouzení. Přijde mu logické, je v logice věci, jiná možnost snad ani nebyla. Těžko se v těchto souvislostech vyhýbat odkazům na Camusova *Cizince* nebo na Kafkův *Proces*. Obě zmiňované knihy nicméně pracují s trestem osudovým, řekněme dějinným, což se u Maršálka nakonec neobjevuje; autor zůstává u své případové studie, která jako by odmítala transcendentní přesah. Zatímco Kafkův Josef K. se Kainovu odsouzení lidské existence brání a vzpírá se a podobně vzpurný je i Meursault, hrdina *Lenosti* se nebouří. Nežádá si nakonec svou fyzickou smrt, nýbrž smrt symbolickou (smrt za smrt). Nechává vymazat sám sebe ze světa, ve kterém žil, aby se mohl zrodit jako někdo nový. Jenže ani to není přesné, už to by byl výkon sebevědomého individua, i to by byla práce, a k ní se líný hrdina jaksi nemá.

Psychoanalytik Sigmund Freud mluvil v souvislosti s truchlením,

tedy oním hlubokým smutkem, v němž se vyrovnáváme se ztrátou někoho blízkého, kdo napájel naši libidózní touhu, jako o „práci truchlení“. Vyrovnání subjektu s chyběním je práce, psýché se pořádně nadře, aby získala opět vnitřní i vnější rovnováhu. Stojí to úsilí a moře psychické energie. Hrdina *Lenosti* takto moc nepracuje, ačkoli práci je v jistém smyslu jeho psaní, román *Lenost*. Vypisuje se však způsobem velmi „hladkým“, mimořádně nezaujatým. Je to spíše odevzdání se psaní než vypisování sebe, popis pobytu v hrobě své existence, která se vzdala naděje na nebeské štěstí, jak v jedné debatě na řeckém ostrově zmiňuje přítel Nikos (vítěz): „V naší kultuře žádné nebe nikdy nebylo. Jen posmrtná beznaděj v tartaru, nic jiného... V podsvětí se jednou potkáme všichni. Pokud tam už dávno nejsme.“

Textu přesto chybí opravdová vášeň, i tragická smrt rodiny ve vile na řeckém ostrově připomíná spíše úřední popis protokolu kriminální policie. Nezuatost Maršálkova hrdiny se blíží otupělosti televizního diváka, který sice všechno vidí na obrazovce, ale nemůže do dění fyzicky zasáhnout, a nakonec se ho ani nijak zásadně nedotýká, nemá mentální ani fyziologické projevy. Jako by to ani nebyl on, a také není...

Spouštěčem celé této lenivé regrese, na jejímž konci může či má být zrození nového já v symbolickém řádu, je setkání se Sofií. Je tedy moudrost a láska k ní (filosofia, láska k moudrosti, k poznání a prozření) otevřením cesty k sobě? Mohla by být, kdyby Sofia nabízela vztah, pouto, pro něž by stálo za to pohnout se z místa, pracovat, překonat truchlivé smutnicí vykloubení ze struktury světa, a to je nanejvýš pochybné.

Román Jiřího Maršálka ponechává svého hrdinu sobě samému, v čekání na to, že se jednou — snad — něco stane. K tomu by se ale musel vyklonit (ex-istovat) ze sebe ven. Zatímco Josef K. a Meursault nakonec ve vzdoru zmirají na násilí skutečnosti, Maršálkův hrdina v *Lenosti* se realitě odevzdaně podřizuje. V jeho psaní je plno slov, a přece všude tak horké a suché prázdno beze jména...